

законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2018 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» № 2213-VIII від 16.11.2018 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2213-19>.

3. Закон України «Про судову експертизу» № 4038-XII від 25.02.1994 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12>.

УДК 343.54

Марина Олександрівна КОЛЕСНИК,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2318-2973>

Яна Олександрівна ПОНОМАРЬОВА,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3749-9258>

СТАТЕВА ЗРІЛІСТЬ ЧИ СТАТЕВЕ ПОВНОЛІТТЯ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТ. 155 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Проблема сексуальних зловживань та експлуатації дітей завжди привертала особливу увагу правоохоронних органів, громадських організацій, суспільства в цілому як на міжнародному, так і на національному рівні. Кримінальне законодавство України містить низку положень, що спрямовані на захист статевої свободи та недоторканості дітей від злочинних посягань [6].

Запропоновані зміни до законодавства України [9] були розроблені з метою гармонізації законодавства України із положеннями Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії до Конвенції ООН про права дитини, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та Європейської соціальної хартії (переглянутої), ратифікованих Україною [10; 5; 2]. Одним із зобов'язань, взятих на себе Україною через підписання зазначених міжнародних правових документів, було встановлення чіткого мінімального віку статевого повноліття.

Проведені в Україні дослідження [3] дозволили виявити прогалини у

національному законодавстві у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації дітей та виробити рекомендації щодо їх усунення, однією з яких і було встановлення мінімального віку статевого повноліття.

14 березня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації», який 18 квітня 2018 року набрав чинності [8].

Попередня редакція ст. 155 КК України передбачала кримінальну відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості. Питання про досягнення статевої зрілості вирішувалося судово-медичною експертизою. Так, особами, які не досягли статевої зрілості, визнавалися особи жіночої та чоловічої статі до 14 років. Стосовно осіб жіночої статі віком від 14 до 18 років проводилася судово-медична експертиза при ранньому початку статевого життя, а щодо осіб чоловічої статі такого ж віку – у випадках, пов'язаних зі статевими правопорушеннями [7].

Беззаперечно, що вирішення питання про статеву зрілість чи незрілість було пов'язане з досить великими проблемами на практиці, у тому числі і при кваліфікації даного злочину.

Згідно зі змінами до ст. 155 КК України криміналізовані статеві зносини з особою, яка не досягла 16-річного віку, вчинені повнолітньою особою. Таким чином, встановлено мінімальний вік *статевого повноліття*, що відповідає рекомендаціям Комітету ООН з прав дитини, який не потребує обов'язкового проведення судово-медичної експертизи для встановлення статевої зрілості потерпілої особи, що має суттєво полегшити процес кваліфікації та доказування цього злочину.

Однак, не все виглядає так однозначно в аспекті заміни біологічного поняття «статева зрілість особи» («що не досягла статевої зрілості») вказівкою на вік потерпілого (особа, «що не досягла шістнадцятирічного віку»).

Статева зрілість полягає у завершенні формування організму чоловіка чи жінки, коли статеве життя (а для жінок, крім того, запліднення, вагітність, пологи та годування дитини) є фізіологічно нормальною функцією і не завдає шкоди подальшому розвитку організму.

Основне призначення норми у такому випадку полягало не у тому, щоб заборонити під загрозою покарання добровільні статеві зносини дорослих осіб з неповнолітніми, а в тому, щоб запобігти шкоді для здоров'я неповнолітнього, яка може настати внаслідок початку статевого зносин до досягнення статевої зрілості.

З огляду на це прийняті зміни встановлюють кримінальне покарання за добровільні статеві зносини й у тих випадках, коли загроза настання такої шкоди відсутня.

Крім того, на думку Головного науково-експертного управління

(Головного юридичного управління) [1; 4] зміна пріоритетів кримінально-правової охорони може потягти за собою негативні наслідки при практичному застосуванні даної норми. Зокрема, може скластися ситуація, за якої злочинним визнаватиметься, наприклад, добровільний статевий акт з особою жіночої статі, якій не виповнилося 16 років, але яка досягла статевої зрілості, тоді як аналогічні дії щодо 16-річної дівчини, яка за своїми фізіологічними ознаками такої зрілості ще не досягла, не міститимуть ознак складу злочину, передбаченого ст. 155 КК України.

Зважаючи на викладене, вважається можливим і доцільним прийняти компромісну позицію, відповідно до якої встановити кримінальну відповідальність як у випадку статевих зносин з особою до досягнення нею статевого повноліття, тобто 16 років, так і з особою, яка не досягла статевої зрілості, що дозволить уникнути певних проблем та дотриматися виконання взятих на себе державою зобов'язань.

Наступний аспект, на який слід звернути увагу, стосується встановлення суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 155 КК України.

Автори законопроекту переконують, що використання запропонованого вікового критерію та відмова від вживання терміну «статева зрілість» різко знизить ймовірність об'єктивного ставлення у провину, оскільки суб'єктивна сторона цього складу злочину вимагала від винного усвідомлення, що потерпіла особа не досягла статевої зрілості. Водночас фізіологічний (статевий) розвиток є індивідуальним і встановлення факту недосягнення потерпілою особою статевої зрілості нерідко вимагає спеціальних знань, а в окремих випадках є неможливим без проведення відповідної експертизи [9].

Але ж один з основних і найважливіших принципів кримінального права – принцип суб'єктивного ставлення за вину – має бути дотриманий у будь-якому випадку, зокрема і при кваліфікації діяння, передбаченого чинною редакцією ст. 155 КК України, тобто так само винна особа повинна усвідомлювати, що потерпіла особа не досягла статевого повноліття (16 років), іншими словами – повинна або точно знати вік потерпілої особи, або допускати недосягнення такого віку, або коли за обставинами справи могла і повинна була передбачити відповідний вік дитини.

Також зміни стосуються і суб'єкта злочину, передбаченого ст. 155 КК України, який тепер є спеціальним за віковою ознакою – повнолітня особа (особа, яка досягла 18 років), до речі перший і єдиний приклад у кримінальному законодавстві України, у той час як в попередній редакції суб'єктом була особа, яка досягла загального віку кримінальної відповідальності (16 років).

Відтак дана норма не поширюється на врегулювання статевих стосунків між неповнолітніми, які здійснюються за взаємною згодою, що відповідає положенням п. 3 ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей

від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [5]. Виходить, сьогодні добровільні статеві зносини між неповнолітніми взагалі не мають жодних правових наслідків, що може викликати суспільне невдоволення і, найгірше – ще більшого поширення раннього статевого життя дітей.

Наразі окреслені питання про внесення змін до Кримінального кодексу України – не єдині, які потребують аналізу та уточнення.

Очікується, що прийняття змін у Кримінальному кодексі сприятиме підвищенню стану захисту та дотримання прав дитини в Україні, наблизить українське законодавство до міжнародних стандартів забезпечення захисту дитини від сексуальної експлуатації, дозволить Україні виконати рекомендації Комітету ООН з прав дитини та Європейського комітету з соціальних прав. Наскільки ці очікування виправдаються, можна буде сказати лише з часом, опрацювавши матеріали судово-слідчої практики з даної категорії справ.

Список бібліографічних посилань:

1. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» [до № 2016 від 3 березня 2015 року, н. д. України Луценко І. С.] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53813.

2. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року, ратифіковано із заявами Законом № 137-V від 14 вересня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 418.

3. Євсюкова М. В., Орлеан А. М. Українське законодавство та Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (порівняльно-правовий аналіз) / М. В. Євсюков., А. М. Орлеан, А. Є. Санченко та ін. [за заг. ред. Бандурки О. М., Левченко К. Б.]. – К., ЮНІСЕФ, 2010. – 196 с.

4. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від насильства та сексуальної експлуатації» (реєстраційний № 2016) [до реєстр. № 2016 (друге читання)] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53813.

5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20 червня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

7. Правила проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи: Затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України 17 січня 1995 року № 6 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0253-95>.

8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: Закон України від 14 березня 2018 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2334-19/paran2#n2>.

9. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації від 3 березня 2015 року № 2016 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53813.

10. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 1 січня 2000 року, ратифіковано Законом № 716-IV від 3 квітня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст. 226.

УДК 343.985

Оксана Василівна ПЧЕЛІНА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

ЩОДО ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим та інформативним у криміналістичному сенсі є такий елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності, як обстановка їх вчинення. Адже поняття останньої тісно пов'язане з питанням оптимізації як практичної, так і дослідницької та дидактичної діяльності криміналістичного спрямування [1, с. 100].

Обстановка злочинів у сфері службової діяльності – це динамічна система взаємопов'язаних обставин, що характеризують сферу службової діяльності, місце, час та умови вчинення злочинів указаної категорії.

Так, згідно з узагальненням результатів опитування працівників органів Національної поліції та прокуратури ознаками сфери службової діяльності є: розгалужена, різнорівнева, громіздка, часто недосконала, система нормативно-правового регулювання службової діяльності в окремих сферах суспільного життя (вказало 49,8% респондентів); специфічний суб'єкт реалізації злочинних намірів (службова особа або